

TAUSTA

Kansalliskielistrategia

Valtioneuvosto hyväksyi uuden kansalliskielistrategian joulukuussa 2021. Kansalliskielistrategiassa on 62 ministeriöihin sekä muihin viranomaisiin, korkeakouluihin ja kuntiin kohdistuvaa toimenpide-ehdotusta.

Julkisen hallinnon ruotsinkieliset palvelut

Oikeuslaitos

Folktinget on vuosien ajan aktiivisesti ottanut kantaa käräjäoikeusverkoston kehitykseen. Eduskunnan päätöksen mukaisesti uusin käräjäoikeusuudistus tuli voimaan vuonna 2019, jonka johdosta käräjäoikeuksien määrä maassa väheni 27:stä 20:een. Kaksikielisten käräjäoikeuksien määrä väheni kahdeksasta viiteen ja lisäksi lakkautettiin istuntopaikat neljässä kaksikielisessä kunnassa. Käräjäoikeusuudistuksen seurauksena ei Manner-Suomessa enää ole kaksikielistä käräjäoikeutta, jonka tuomiopiirin enemmistökieli on ruotsi. Ahvenanmaan käräjäoikeus on ruotsinkielinen.

Folktingetin saamien tietojen mukaan ruotsin kielen taitoisia tuomareita on liian vähän, mikä johtaa haavoittuvuuteen ja saattaa vaarantaa yksittäisten henkilöiden oikeusturvan. Tuomareiden koulutusta (asessorikoulutus) järjestetään vain suomeksi, ja onkin tarve sekä ruotsin kielen kielikoulutukselle että keskeisten oikeusalojen ruotsinkielisille kursseille. Tuomioistuimilla on myös selvää tarvetta kielitaitoiselle kansliahenkilökunnalle. Siksi erinomainen tai hyvä ruotsin kielen taito tulisi henkilöstön valinnassa huomioida lisäpistein ja nähdä edellytyksenä työsuhteelle. Olisi lisäksi tärkeää, että tuomioistuimilla olisi kielistrategia.

Folktinget on esittänyt, että Tuomioistuinvirasto, joka on keskusvirasto oikeusministeriön hallinnonalalla, perustaa kieliasiantuntijan viran, jolla on erityinen vastuu seurata ja aktiivisesti edistää kielellisten oikeuksien toteutumista oikeuslaitoksessa.

Valtioneuvoston oikeudenhoidon selonteko (VNS 13/2022 vp) toteaa, että oikeushallinnon kaksikielisen palvelun saatavuus ei ole riittävällä tasolla kaksikielisillä alueilla. Näillä alueilla tulee turvata tuomioistuinyksiköiden jatkuvuus, ruotsinkielisten palvelujen saatavuus ja oikeushallinnon muiden viranomaisten riittävä läsnäolo. Lisäksi on huolehdittava, että näillä alueilla henkilöstöä rekrytoitaessa annetaan riittävä painoarvo ruotsinkielisen palvelun edellyttämälle kielitaidolle.

Professori Mikko Aaltonen on oikeusministeriön toimeksiannosta tarkastellut vuoden 2019 käräjäoikeusuudistuksen vaikutuksia, kiinnittäen erityistä huomiota muun muassa kielellisten oikeuksien toteutumiseen (oikeusministeriön julkaisuja 2023:3). Merkittäviä muutoksia ei havaittu kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Aaltonen nostaa kuitenkin esiin vaikeuden rekrytoida ruotsinkielistä kansliahenkilökuntaa, varsinkin Uudellamaalla. Huolestuttava havainto on myös, että ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus on ollut selvässä laskussa, ainakin vuodesta 2010 lähtien. Näyttää siltä, että yhä useampi ruotsinkielinen luopuu oikeudestaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään.

Kielelliset oikeudet ja digitalisaatio

Yhteiskunnan digitalisaatio on ajankohtainen ja tärkeä tulevaisuuskysymys maan väestölle. Yksittäisten henkilöiden mahdollisuudet käyttää julkisia palveluja ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan omalla kielellään ovat riippuvaisia kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Siksi on tärkeää, että kieli otetaan huomioon jo julkisten digitaalisten palvelujen suunnitteluvaiheessa, jotta ruotsinkielisen väestön lakiin perustuva oikeus palveluihin omalla kielellä turvataan.

Lain digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) tarkoituksena on edistää digitaalisten palvelujen saatavuutta ja siten parantaa kaikkien mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluja yhtäläisin ehdoin. Sen sijaan laissa ei ole säännöksiä kielellisten oikeuksien toteuttamisesta.

Tutkimustulokset osoittavat eroja digitaalisten palvelujen käyttökokemuksissa suomen- ja ruotsinkielisten käyttäjien välillä. Ruotsinkieliset henkilöt ovat kokeneet huomattavasti useammin puutteita omakielisissä digitaalisissa palveluissa. Yleisesti on koettu, että palvelu kylläkin on ruotsiksi, mutta ruotsinnokset ovat puutteellisia ja linkit ruotsinkieliseen informaatioon puuttuvat.

Vastaavia kokemuksia on myös Folktingetillä, joka vuosittain vastaanottaa kymmeniä valituksia ruotsinkielisten digitaalisten palvelujen puutteista. Folktingetin vuonna 2022 vastaanottamista valituksista koskien kielellisiä oikeuksia noin kolmasosa koski suoraan tai välillisesti digitaalisia palveluja. Tilanne on selvästi epätydyttävä.

Pelastustoimi ja hätäkeskustoiminta

Sisäministeriön viime vuosien panostus hätäkeskustoiminnan ja pelastustoimen ruotsin kielen taitoisen ammattihenkilöstön saatavuuden edistämiseksi on ollut myönteistä. Kaksikielinen hätäkeskuspäivystäjien koulutus järjestettiin Vaasassa 2018–2019. Jatkotoimena Folktingetin aloitteelle käynnistettiin lisäksi ruotsinkielinen pelastajakoulutus Vaasassa elokuussa 2022.

On kuitenkin keskeisen tärkeää, että ruotsin kielen taitoisten pelastajien ja hätäkeskuspäivystäjien koulutus jatkossa järjestetään säännöllisesti ja riittävän lyhyin aikavälein. Molempien ammattiryhmien koulutus tulee järjestää maan kaksikielisillä alueilla, jotta varmistetaan todelliset mahdollisuudet rekrytoida ruotsin kielen taitoisia opiskelijoita.

Sisäministeriö valmistelee parhaillaan (2023) pelastustoimen ja hätäkeskustoiminnan koulutusuudistusta. Tulevassa lainsäädäntötyössä on tärkeää selventää Pelastusopiston velvollisuutta järjestää koulutusta sekä suomeksi että ruotsiksi.

Demokratia ja osallisuus

Ruotsin kielen taitoisen henkilökunnan puute valtionhallinnossa johtuu osin ruotsinkielisille asetetuista korkeista kielitaitovaatimuksista. Vain 3,8 prosentilla valtion

virkahenkilöistä oli ruotsi äidinkielenään vuonna 2021. Ruotsin kielen läsnäolon vahvistaminen valtionhallinnossa sekä viranomaisten kyky tarjota ruotsinkielisiä palveluja kaippaa nopeita toimenpiteitä. Lakia julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta sekä asetusta suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa on tarpeen arvioida siitä näkökulmasta, että täyttävätkö ne tarkoituksensa taata yhtäläinen palvelu suomen- ja ruotsinkielisille.

Yhdenvertaisuusnäkökulmasta katsoen on ongelmallista, että valtiollisiin virkoihin useimmissa tapauksissa vaaditaan tyydyttävää ruotsin kielen taitoa ja erinomaista suomen kielen taitoa. Ruotsinkielinen, jolla on hyvät taidot suomen kielessä, ei useimmiten täytä korkeakoulukoulutusta edellyttävän valtiollisen viran vaatimuksia. Helsingin yliopiston kaksikielinen maisterintutkinto antaa C1-pätevyyden toisessa kotimaisessa kielessä (sekä suomessa että ruotsissa), mikä vastaa kielen erinomaista taitoa. Yliopiston kielitutkintoa, joka antaa C1-pätevyyden, ei kuitenkaan hyväksytä todistukseksi kielitaidosta valtiohallinnon virkaa hakeville ruotsinkielisille. Opetushallituksen kielitutkinto, joka vaaditaan todistukseksi suomen (tai ruotsin) kielen erinomaisesta taidosta maksoi 454 euroa vuonna 2022.

Kansalliskielistrategia kokee haasteeksi ruotsin kielen käytön vähenemisen hallinnossa. Ongelman korjaamiseksi ja ruotsin kielen käytön vahvistamiseksi julkisessa hallinnossa, esitetään kansalliskielistrategiassa tarkasteltavaksi toimenpiteitä, kuten mahdollisuutta suorittaa kielitutkinto suomen ja ruotsin kielen erinomaisen taidon osoittamiseksi osana yliopisto-opintoja, sekä kielitutkintojen suorittamisen kustannuksia. Lisäksi esitetään, että ura-ajatteluun sisällytetään tavoite saavuttaa kielitaitovaatimukset virkasuhteen aikana. Lisäksi tulee vahvistaa, mihin valtion viranomaisiin sovelletaan käänteisiä kielitaitovaatimuksia, niin että osaan virkoja kelpoisuusvaatimuksena on erinomainen ruotsin kielen taito ja tyydyttävä suomen kielen taito. Lisäksi on luvattu määritellä, mihin valtion viranomaisiin sovelletaan mukautettuja kielitaitovaatimuksia, niin että osaan virkoja kelpoisuusvaatimuksena on ruotsin ja suomen kielen hyvä taito.

Viimeksi mainittu toimenpide olisi yhdenvertaisuusnäkökulmasta erityisen tärkeä. Nykyisin vaaditaan suomenkielisiltä virkamiehiltä vain tyydyttävää ruotsin kielen taitoa, mikä on eräs syy ruotsin kielen aseman heikentymiseen julkisessa hallinnossa. Samalla ruotsinkielisille asetettu vaatimus erinomaisesta suomen kielen taidosta on kohtuuttoman korkea.

Ruotsinkieliset opetusaineistot ja toisen kotimaisen kielen opetus

Ruotsinkielisen opetusaineiston saatavuus

Ajatuspaja Magma selvitti Svenska kulturfondenin toimeksiannosta ammatillisen koulutuksen opetusmateriaalilannetta. Keväällä 2022 julkaistut tulokset osoittavat, että toisen asteen ammattikoulutuksessa vallitsee akuutti puute ruotsinkielisistä opetusaineistoista.

Selvityksen kyselyyn vastanneista opettajista 94 prosenttia ilmoitti itse tuotetun aineiston pääasialliseksi oppimateriaaliksi ja 22 prosenttia ilmoitti, että valmiit opetusaineistot (ruotsiksi tai suomeksi) muodostavat tärkeän osan opetuksesta. Melkein

puolet kyselyyn vastanneista opettajista ilmoitti, ettei omalla alalla ole saatavilla Suomessa julkaistuja opetusmateriaaleja.

Finlands svenska lärarförbund toteutti vuonna 2022 jäsenistönsä keskuudessa tutkimuksen opetusaineistoista. Tutkimus suunnattiin lukioiden opettajille ja rehtoreille. Tutkimus osoittaa, että ruotsinkielisillä lukioilla on puute korkealaatuisista opetusmateriaaleista. Lisäksi oppikirjat valmistuvat harvoin ajoissa.

Ruotsin kielen tuntijako suomenkielisessä perusopetuksessa, B1-ruotsi

Suomen kieltenopettajien liitto Sukolin ja Nätverket Svenska nun teettämä tuore tutkimus (2022) osoittaa, että suomenkielisten oppilaiden ruotsin kielen taidot ovat heikentyneet, vaikka ruotsin opetus aikaistettiin kuudennelle vuosiluokalle. Syynä on, etteivät yhteenlasketut ruotsin opetustunnit lisääntyneet uudistuksen yhteydessä. Tämä on johtanut pitkiin katkoihin vuosiluokkien 7–9 opetuksessa, josta on seurannut sekä oppilaiden että opettajien motivaation heikentyminen. Heikot taidot ruotsin kielessä perusopetuksen jälkeen vaikeuttavat monen toisen ja kolmannen asteen opiskelijan kieliopintoja.

Yhä harvemmat suomenkieliset kirjoittavat ruotsin ylioppilastutkinnossa

Suomenkielisten osuus, jotka kirjoittavat ruotsin ylioppilastutkinnossa on vähentynyt voimakkaasti. Se on osaltaan johtanut ruotsin kielen taidon heikkenemiseen Suomessa ja siten vähenevään kielivarantoon. Suunta on käännettävissä toimenpiteillä, jotka motivoivat lukiolaisia suorittamaan ylioppilastutkinnon ruotsin kielen kokeen. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi korottamalla ruotsin ja suomen kielen merkitystä korkeakoulujen sisäänpääsykokeiden pisteytyksessä. Folktinget katsoo, että ruotsi ja suomi tulee olla pakollisia aineita ylioppilastutkinnossa, koska molemmat kielet ovat tärkeitä Suomella Pohjolassa.

Ruotsin kieli sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriön vastuu ruotsinkielisestä sosiaali- ja terveydenhuollosta

Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuudessa on tällä hetkellä suuria haasteita. Tutkimukset osoittavat vallitsevat puutteet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä perus- että erityistasolla. Kansalliskielistrategiassa todetaan kielellisten oikeuksien turvaamisen vaikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tämä on rakenteellinen ongelma, joka tulee ratkaista, ja joka edellyttää järjestelmällistä työtä, ei ainoastaan palveluntuottajien vaan myös ohjaavien viranomaisten toimesta. Suunnitelmallisia ja suunnattuja toimenpiteitä tarvitaan, jotta luodaan edellytykset tarjota sosiaali- ja terveydenhuoltoa yhdenvertaisesti suomeksi ja ruotsiksi.

Tällä hetkellä ei ole kattavaa hallintorakennetta ja vastuullisia virkamiehiä sosiaali- ja terveysministeriössä, joilla olisi kokonaisvastuu ruotsinkielisen sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksesta, suunnittelusta ja seurannasta. Ministeriön toimintaan on luotava selkeät rakenteet, jotka varmistavat, että ruotsinkielisen sosiaali- ja

terveydenhuollon haasteet ja tarpeet huomioidaan toteutettaessa hallituksen sosiaali- ja terveyspolitiikkaa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on asiantuntija- ja tutkimuslaitos, joka tarjoaa tietoa ja tukea hyvinvointi- ja terveysalan päätöksenteolle ja toiminnalle. THL ylläpitää alan tilastoja ja rekistereitä sekä vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonkäsittelyn kansallisesta ohjauksesta kehitettäessä järjestelmiä, jotka käsittelevät kansalaisten terveys- ja hyvinvointitietoja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain 30 § edellyttää, että THL vuosittain laatii sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan asiantuntija-arvion valtakunnallisesti, sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueittain sekä hyvinvointialueittain. Asiantuntija-arvioissa tarkastellaan muun muassa väestön hyvinvoinnin ja terveyden tilaa väestöryhmittäin, sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeen, saatavuuden, laadun, vaikuttavuuden ja yhdenvertaisuuden toteutunutta ja arvioitua tulevaa kehitystä, sekä asiakkaiden palvelujen yhteensovittamisen toteutumista. Asiantuntija-arviossa käytetään muun muassa niitä selvityksiä, joita hyvinvointialueet ovat lain 29 §:n mukaisesti laatineet.

Tällä hetkellä ei kerätä kansallista tai alueellista tilastotietoa ruotsinkielisistä sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluista. Siksi ei ole mahdollista tehdä tilastollisia johtopäätöksiä ruotsinkielisten palvelujen saatavuudesta tai tarpeesta, tai verrata ruotsinkielisten palvelujen laatua alueellisesti tai kansallisesti. Asukkaiden äidinkieli seurattavana indikaattorina sosiaali- ja terveydenhuollossa ei kerro itsessään mitään ruotsinkielisten palvelujen saatavuudesta. THL:n tiedontuotanto ruotsinkielisestä sosiaali- ja terveydenhuollosta sekä ruotsinkielisen väestön tilasta koskien terveyttä ja hyvinvointia on ylipäänsä puutteellista.

Tietoa ruotsinkielisistä palveluista on kerättävä, jotta THL:lla olisi mahdollisuus laatia asiantuntija-arviot asianmukaiselta pohjalta. Luotettavan ja vertailukelpoisen tiedon saamiseksi kaksikielisten hyvinvointialueiden ruotsinkielisistä palveluista tulee luoda tämän mahdollistava järjestelmä. Tiedonkeruu on tiedolla johtamisen edellytys ruotsinkielisten palvelujen arvioinnissa, mikä vuorostaan muodostaa perustan luoda ja ylläpitää korkealaatuista sosiaali- ja terveydenhuoltoa ruotsiksi.

Kansalliskielilautakuntien arviointi

Hyvinvointialueita muodostettaessa kielivähemmistön suhteellinen osuus pieneni useimmilla kaksikielisillä hyvinvointialueilla. Tämä voi vuorostaan johtaa siihen, että ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoon heikkenevät.

Kansalliskielilautakuntien perustaminen kaksikielisille hyvinvointialueille oli siksi välttämätöntä asukkaiden kielellisten ja demokraattisten oikeuksien turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä pelastustoimissa. Kansalliskielilautakuntien tehtävistä ja vaikutusmahdollisuuksista on siksi tehtävä arviointi tulevana hallituskautena, jotta voidaan varmistua siitä, että lautakunnat ja niiden toiminta täyttävät tarkoituksensa.

Ruotsi ensimmäisenä kotoutumiskielenä

Viimeisen vuosikymmenen aikana on henkilöiden määrä, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi kasvanut voimakkaasti Suomessa lisääntyneen maahanmuuton seurauksena. Folktinget on yhdessä muiden ruotsinkielisten kolmannen sektorin järjestöjen ja koulutusalan kanssa jatkuvasti muistuttanut eri tasojen viranomaisia niiden velvollisuudesta tarjota maahanmuuttajille mahdollisuutta valita suomen- tai ruotsinkielisen kotoutumisen välillä. Valitettavasti vain murto-osa maahanmuuttajista on kotoutunut ruotsiksi, mikä osin saattaa johtua siitä, ettei maahanmuuttajille ole tiedotettu mahdollisuudesta kotoutua ruotsiksi, tai että heitä on kehoitettu kotoutumaan suomeksi, koska ruotsinkielinen kotoutumispolku ei ole yhtä laajasti kehittynyt kuin vastaava suomenkielinen.

Maahanmuuttajia kotoutumisessa ohjaavien viranomaisten tulee tiedottaa ruotsinkielisestä kotoutumispolusta. Uuden, vuonna 2024 voimaan tulevan kotoutumislain mukaan tulee kaikille maahanmuuttajille, myös turvapaikanhakijoille ja työperäisille maahanmuuttajille, tarjota tietoa, ohjausta ja neuvontaa, kun he saapuvat Suomeen. Maahanmuuttajille tarjottava tieto tulee siis tulevaisuudessa saamaan aiempaakin suuremman merkityksen.

Kotoutuminen ruotsiksi tapahtuu usein vapaan sivistystyön tarjoaman koulutuksen kautta, kotoutumisen suomeksi tapahtuessa usein ostopalveluna hankittuna työvoimakoulutuksena. Vapaan sivistystyön kautta kotoutuva joutuu hakemaan työtä kotoutumiskoulutuksen aikana. Työvoimapolitiittinen kotoutumiskoulutus ei edellytä, että työtä haetaan samanaikaisesti. Ruotsiksi tarjotaan työvoimapolitiittista kotoutumiskoulutusta vain verkossa, mikä ei ole verrattavissa lähiopetuksena annettavaan kotoutumiskoulutukseen. Vaikeus saavuttaa vähimmäismäärä opiskelijoita on syynä siihen, ettei työvoimapolitiittisia koulutuksia tarjota ruotsiksi.

Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) on oppikurssi, joka kuuluu äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen. Oppikurssi poikkeaa äidinkielen, suomi toisena ja suomi vieraana kielenä opetuksesta. Ruotsin kielen opetus toisena kielenä ei ole ruotsin kielen tuki- tai erityisopetusta, vaan oppikurssi omine tavoitteineen, sisältöineen ja arviointikriteereineen, jotka tulee huomioida opetuksessa. Oppilas voi opiskella S2:ta, jos oppilaan oma kieli ei ole suomi tai ruotsi. Opettajille, jotka opettavat S2-ruotsia ei ole tarjolla koulutusta. Jotta edellytykset ruotsinkieliselle kotoutumispolulle olisivat yhtäläiset suomenkielisen kotoutumispolun kanssa, tulee S2-ruotsin opettajien koulutus aloittaa välittömästi.